

UOT-811.11-112

Səhifə: 115-121

<https://doi.org/10.59849/2663-8967.2024.1.115>

Sədaqət Cümayeva
AMEA, Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
sedaqet.aytacli@mail.ru

ALMAN DİLİNDƏ POST-PANDEMİYA DÖVRÜNDƏ YARANMIŞ TİBBİ TERMİNLƏR HAQQINDA

XÜLASƏ

Məqalədə alman dilində post-pandemiya dövründə yaranmış tibbi terminlərdən bəhs edilir. Müşahidələrimizə əsasən, Korona böhranı zamanı alman dilində çoxlu neologizmlərə rast gəlinir. Bunlar bəzən COVID-19 kimi yeni yaradılışlar (yeni leksemlər), proctoring kimi ingilis dilindən və ya triage kimi fransız dilindən alınan borclar və ya yeni mənaları olan artıq mövcud sözlərdir (yeni leksemlər). Xüsusilə, təhlilimizdə qarışıq birləşmələr kimi baxılan bir çox birləşmələr, məsələn, superspreaders görünür, çünki müxtəlif söz hissələrindən biri xarici söz ola bilər. Korona böhranı zamanı dominant söz “Corona”dır, o, mediada, gündəlik həyatda, həm də texniki dildə üstünlük təşkil edir. Termin tezliyi son dərəcə artmışdır; Coronawelle kimi “Corona” ilə çoxlu birləşmələr də var. Koronadan əvvəlki dövrdə yalnız texniki dildə tanınan tibbi terminlər indi gündəlik dildə çox tez-tez istifadə olunur. Beləliklə, alman dilinin neologizmlərlə zənginləşdiyi qənaətinə gəlmək olar.

Açar sözlər: lüğət tərkibi, neologizm, xarici sözlər, yeni leksemlər, yeni məna, yeni forma

Giriş: Son dövrdə müxtəlif sistemli dillərin tədrisi informasiya texnologiyalarının inkişafı ilə əlaqədar çox yüksək səviyyədə və innovativ üsullarla həyata keçirilir. Yüzlərlə elektron və kitab şəklində hazırlanan lüğətlər dillərin tədrisində çox mühüm və xüsusi rol oynayır.

Alimlərin yeni kəşflərinin ortaya çıxması, varlığını asanlaşdıran və ya əksinə, çətinləşdirən obyektlərin yaradılması sayəsində həyatımız daim dəyişir. Bu yeni sözlərin ortaya çıxmasına səbəb olur və bunlara neologizmlər deyilir.

Neologizmlərə xas olan **iki əsas xüsusiyyəti** fərqləndirmək olar.

1. *İlk dəfə yarandığı yeni bir söz ərazini tədqiq edən insanların müəyyən dairəsi tərəfindən başa düşülür.*

2. *Neologizmlər qısa müddət ərzində yeni ola bilər. Sonra hər kəsə tanış olurlar.*

Neologizm dildə yeni yaranmış söz və ya ifadədir. Çox vaxt bunlar başqa dillərdən götürülmüş sözlərdir. Zaman keçdikcə sözlər neologizm statusunu itirir.

Neologizmlərin spesifikliyi ondan ibarətdir ki, ümumi işlənən sözlərin fonunda onlar hamı tərəfindən başa düşülməyə bilər, onlar passiv lüğət kateqoriyasına aiddir, eyni zamanda bir qədər rəngarəng və orijinal görünə bilər. Ölü dillərdə belə yeni sözlər yoxdur, lakin inkişaf etmiş dillər onlarla hətta hər il deyil, aylıq və gündəlik doldurulur. Bu, tərəqqinin, informasiya texnologiyalarının, münasibətlər sferasının çox sürətli inkişafı ilə bağlıdır, bunun sayəsində bu sözlər insanların gündəlik həyatında görünür.

İnkişaf etmiş dillərdə hər il on minlərlə neologizm meydana çıxır. Onların əksəriyyətinin ömrü qısa olsa da, bəziləri dildə uzun müddət sabitləşir, onun nəinki canlı məişətinə daxil olur, həm də ədəbiyyatın ayrılmaz hissəsinə çevrilir.

Korona böhranı 2020-ci ildə dillərin lüğət tərkibinə güclü təsir göstərmişdir. Bu illərdə Korona böhranı alman dilinə təsirini göstərmiş və xüsusi rol oynayan yeni anlayışlar yaranmışdır.

Alman dilinin lüğət tərkibi daim dəyişir və yeni sözlər yarandıqca və müxtəlif dillərdən götürüldükcə daim artır. İlk korona xəstəlikləri tanındığı gündən bu pandemiya ilə bağlı olaraq müəyyən sözlər işlədilir. Bu böhran insanların gündəlik həyatına, daha doğrusu, onların dil və ya sözlərdən istifadəsinə müəyyən təsir göstərir ki, bu da lüğətin dəyişməsində, neologizmlərdə və yeni

sözlərin ixtirasında xüsusi rol oynayır. Bunun üçün tibbi lüğətin təhlilini müxtəlif baxımdan təhlil etmək olar: 1. Texniki dil; 1.1 Texniki dilin tərif.

Texniki dil müəyyən, adətən akademik mövzu və ya sənayedə istifadə olunan kateqoriyadır.

Flucka [2, s.11] görə, texniki dil üçün aşağıdakı terminlər var: işçi dili, peşəkar dil, qrup dili, sənət dili, orta dil, xüsusi dil, peşəkar dil və ya qismən dil. Bunu göstərmək olar ki, bu adlarda müxtəlif dil elmlərinə aid məzmun, funksiya və linqvistik material kimi müxtəlif terminlər nəzərə alınır.

Texniki dillər müxtəlif meyarlara görə strukturlaşdırıla bilər: üfüqi və şaquli quruluş. Üfüqi struktur fənn bölmələrini və şöbə bölmələrini, şaquli struktur bir fənn daxilində abstraksiya səviyyələrini izləyir [6, s.34-38].

Beier texniki dili belə başa düşür: müxtəlif peşə və vəziyyətlərinin xüsusiyyətlərinə görə daxili fərqlilik nümayiş etdirən mürəkkəb bir sahə (bölmə, müxtəliflik). Texniki dil, texniki cəhətdən bacarıqlı yazıçılar və ya nətiqlər tərəfindən eyni mövzuda digər mütəxəssislərlə, digər fənlərin nümayəndələri və ya xüsusi məqsədləri olan insanlarla texniki məsələlər haqqında ünsiyyət qurmaq üçün istifadə olunur. O, istifadə olunan linqvistik vasitələrin bütövlüyünü əhatə edir və əvvəllər metodoloji səbəblərə görə dilçilikdən fərqləndirilmiş, leksik, morfoloji və sintaktikləri ən yaxşı şəkildə tədqiq edilmiş bütün dildaxili səviyyələrdə xüsusiyyətlərə malikdir [1, s.13].

Texniki dil danışmaq dilindən onunla fərqlənir ki, onun şərtləri aydın şəkildə müəyyən edilir, lakin adətən yalnız müvafiq mövzu daxilində tətbiq edilir.

Oxşar fikirlərə Fluck-da rast gəlmək olar. Ona görə də texniki dil və ümumi dil sistemi və dil istifadəsi arasındakı fərqə əsaslanan abstraksiyalardır. Hər ikisi burada alman dediyimizin variantlarıdır. Bəzən ümumi leksik, sintaktik və mətn vasitələrindən istifadə olunduğu və çoxsaylı keçidlər və qarışıq formalar olduğu üçün bu cür müxtəlif istifadələri ayırd etmək olduqca çətin [2, s.14].

Texniki dildə müəyyən linqvistik vasitələrdən tez-tez istifadə olunur, belə ki, dil istifadəçisi elmi fikirləri ifadə etmək üçün xüsusi tələblərdən istifadə etməlidir.

Roelcke görə, texniki dil aşağıdakı xüsusiyyətlərə malikdir:

Aydınlıq- reallığa istinad və göstərişlərin məntiqi ardıcılığı;

Başla düşülmə - oxucuya münasibətdə davranış;

Dil iqtisadiyyatı - ünsiyyətdə mümkün qədər az səy;

Obyektivlik - anonimlik;

Sintaktik funksiya kimi - mürəkkəblik. [6, s.72]

1.2 Texniki mətn.

Texniki dil xüsusi mətnlərdə həyata keçirilir. Hoffmann texniki mətni aşağıdakı kimi müəyyənləşdirir:

Texniki mətn ixtisaslaşdırılmış ictimai-məhsuldar fəaliyyətlə əlaqədar həyata keçirilən linqvistik-kommunikativ fəaliyyətin aləti və nəticəsidir. O, mürəkkəb linqvistik simvollar kimi insan şüurunda mürəkkəb ifadələrə və obyektiv reallıqda mürəkkəb faktlara uyğun gələn məntiqi, semantik və sintaktik cəhətdən ardıcıl cümlələr və ya cümlə-qiymətli vahidlərin sonlu, ardıcıl toplusundan ibarətdir [4, s.126].

Bu kontekstdə Glezer əlavə edir:

Kommunikativ hərəkətin nəticəsi olaraq mütəxəssis mətni fəaliyyətə xas faktı əks etdirən, situasiyaya uyğun linqvistik vasitələrdən istifadə edən və simvollar, düsturlar kimi vizual vasitələrlə tamamlana bilən ardıcıl, məntiqi strukturlaşdırılmış və tam mürəkkəb linqvistik ifadədir; tənlilər, qrafika və illüstrasiyalar [3, s.18].

Bu, aydın şəkildə göstərir ki, mütəxəssis mətni insanlar arasında ünsiyyət kontekstində onu digər mətn növlərindən fərqləndirən müxtəlif xüsusi xüsusiyyətlərə malikdir. Texniki mətni fərqləndirən və müəyyən bir mövzu üzrə kommunikasiya tərəfdaşları arasında effektiv ünsiyyəti təmin edən mühüm meyarlar olan güclü struktur üzvlənməyə və uyğunluğa malikdir.

1.3 Tibbin texniki dili.

Texniki dil qrupuna geniş sahə olan tibbin texniki dili daxildir. Təbabətin texniki dili tarixən başa düşülməlidir, çünki bir çox terminlər köhnə tibbi anlayış və nəzəriyyələrdən gəlir.

Yunan dili xüsusilə simptomlar, diaqnoz və müalicə kimi klinik lüğətdə böyük təsirə malikdir. Bu dövrdə təbabətin atası “Hippokrat” (təqribən e.ə. 460-370) tibb sahəsində çoxlu sayda yunan terminləri qoyub getmişdir.

Yunan dili Roma İmperiyasının çiçəklənmə dövründə savadlıların dili olaraq qaldı. Perqamalı Qalen (129-199/200-216) kimi Roma həkimləri İtaliyada yaşayıb-ışləsələr belə, əsərlərini yunanca yazmışlar.

Orta əsrlərdən müasir dövrlərə qədər xalqları birləşdirən latın dili təkcə kilsədə deyil, həm də alimlərin beynəlxalq dilində (lingua franca) olmuşdur. Bu istifadə klassik Latın dilindən uzaqlaşdı. Tibb dilində çoxsaylı qeyri-klassik orta və neo-latın lüğətləri var.

Orta əsrlərdə Qərbdə ərəblərin tibbi və elmi bilikləri İtaliyanın cənubundakı tərcümə mərkəzlərində latın dili ilə çatdırılırdı. Burada ərəb dilindən latın dilinə tərcüməçi kimi Cremonalı Gerardın (1114-1187) adını çəkmək lazımdır. Bu gün elmi dildə yalnız bir neçə ərəb sözü var, misal olaraq: *Alkohol* (spirt), *Alchimie* (kimyagərlik), *Sirup* (şərbət) və *Bezouar* (bezouar).

Latın dili universitetlərin dili və bununla da elm dili olaraq qaldı. Yalnız 1800-cü ildəki Fransız İnkılabı nəticəsində Fransada latın dili nəhayət digər Avropa ölkələrində milli dillə əvəz olundu.

XIX əsrdə Almaniya və İngiltərənin elmi nailiyyətləri tibb üçün alman və ingilis dillərini laqeyd etmək üçün çox vacib idi. 20-ci əsrin əvvəllərində alman dilinə elmi dil kimi baxılırdı. İkincisi, ingilis dili miqrasiya və Holokost alman alimlərinin itkisi nəticəsində İkinci Dünya Müharibəsindən sonra özünü beynəlxalq səviyyədə yeni lingua franca kimi təsdiqlədi və həlledici tədqiqat impulsları Amerika Birləşmiş Ştatlarından gəldi [5, s.6-9].

2. Korona böhranında alman dilində yeni lüğət Leibniz Alman Dili İnstitutu 2020 IDS hazırda neologizm lüğətində tac pandemiyası ilə bağlı 1000 yeni sözü qeyd edir və sənədləşdirir. (Həmçinin bax: <https://www.owid.de/docs/neo/listen/corona.jsp>)

Bəzi sözlər ingilis dilindən götürülmüşdür, məsələn, *Remote Work* (uzaqdan iş), *COVID-19 News* (COVID-19 xəbərləri), *Lockdown* (kilidləmə), digərləri alman dilindədir, məsələn, *Distanzlinie* (Distance line), *dorfscharf* (dorfscharf). Pandemiyadan əvvəl artıq istifadə edilmiş sözlər üçün yeni mənalar yaranır. Məsələn, *immunmodulierend* (immunomodulyator), digərləri isə xüsusi kontekstlərdən kənar yaranıb, məsələn, *Coronahobby* (Koronahobbi).

DWDS redaksiya komandası öz növbəsində lüğətdəki bu dəyişiklikləri sənədləşdirmiş və onları DWDS söz girişlərinə inteqrasiya etmişdir. Lüğətdə dar tibbi kontekstdən olan sözlər, eyni zamanda sosial və siyasi dəyişikliklər səbəbindən Korona böhranı zamanı istifadəsi dəyişmiş və ya yeni yaranmış sözlər də daxildir.

Lüğətdə korona pandemiyası ilə bağlı təxminən 300 söz var və daim genişləndirilir və yenilənir. Yeni sözlər, artıq qeyd olunduğu kimi, alman dilinə yeni formasıyalar və ya borclar kimi daxil olur, məsələn, *Social Distancing* (sosial uzaqlaşma). Korona dövründə bir sıra sözlərin mənası dəyişir və ya COVID-19 mənası ilə daha populyarlaşır, məsələn, *Kontaktsperre* (əlaqə qadağası), *Mundschutz* (üz maskası) və *Homeschooling* (evdə təhsil). Yalnız texniki dildə və ya texniki terminlər kimi tanınan digər sözlər indi ümumi dildə istifadə olunur, buna misal olaraq *Herdenimmunität* (sürü toxunulmazlığı), *Triage* (trijaj) və ya *Tröpfcheninfektion* (damcı infeksiyası) daxildir.

2020-ci ilin yayında nəşr olunan “Düden - Alman Orfoqrafiyası”nın son nəşrində *COVID-19* (COVID-19), *Reproduktionszahl* (çoxalma nömrəsi), *Lockdown* (kilidləmə) və *Shutdown* (bağlanma) kimi cəmi bir il əvvəl naməlum olan çoxlu sözlər də daxil olmaqla 3000-dən çox yeni söz var. İstifadəçi həmçinin *Ansteckungskette* (infeksiya zənciri), *Intensivbett* (reanimasiya çarpayısı) və *Atemmaske* (tənəffüs maskası) üzrə qeydlərə baxa bilər. Redaktor Katrin Kunkel-Razum deyir: “Koronavirus onsuz da var idi”. Söz 2020-ci ilin mart ayından qeydə alınıb. Korona sözü də orada idi, lakin fərqli mənada iki izahat tapa bilərsiniz: Korona qadın adı kimi və koronavirus [xəstəliyi] üçün danışq dilində göründü.

2.1 Korona böhranında Anqlizizmlər. IDS-ə (Alman Dili İnstitutu) görə tac pandemiyasına aid 1000-dən çox neologizm arasında heç bir halda çoxlu ingiliszimlər yoxdur. İngilis dilindən alınan borclar və ingilis dilindən alınan birləşmələr indi Alman lüğətinin mühüm bir hissəsidir;

zənginləşdirmə və genişlənmə kimi görünür, lakin təhlükə deyil. Çıxış edənlər Gisela Zifonuna görə, ingilislərdən istifadə edir və onların uyğunluğunu aşağıdakı meyarlara uyğun olaraq qiymətləndirirlər [15].

Onlar dəqiq olmalıdır, yəni məsələdə olan faktları düzgün xarakterizə etməyə kömək etməlidir. Onlar nəticə olmalıdırlar, yəni müəlliflərinin niyyətlərini, maraqlarını və müəyyən şəraitdə hisslərini yaxşı ifadə etməyə kömək etməlidirlər. Həm də onlar inandırıcı və başa düşülən olmalıdırlar, yəni onları anlamaq istəyənlərlə “rezonans yaratmağı” bacarmalıdırlar.

Corona lüğəti açıq şəkildə göstərir ki, obyektivlik və texniklik ingilis mənşəli ilə müqayisədə başa düşülməyə daha böyük maneələr təşkil edir, məsələn, mücərrəd, statistik əsaslı kəmiyyətlər üçün termin kimi reproduksiya sayı və ya yeddi günlük insident kimi alman sözləri və ekspert lüğətindən sözlər kimi çətin sözlərdir, ingilis dilindən gələn Coronahype və Coronahotspot sözləri isə başa düşüləndir.

Korona ingilislərlə söz və anlayış formalaşmasının bütün sahələrində baş verir, izləmə (tracken), izləmə (tracen) kimi törəmələrə rast gələ bilərsiniz, iki komponentli birləşmələr də var, məsələn, *yumruq yumruq* (alman dilində *Faust- an- Faust- Gruß* (yumruqdan yumruğa salamlama) adlanır). Siz həmçinin üç hissəli tipli birləşmələri, məsələn, *Corona-Fake-Shop* (Corona saxta mağazası), *StayHome-Sticker* (StayHome stikerləri) kimi ifadə birləşmələri, *Wortmischung* (söz qarışıqları) və *Holistay* (Holistay), *Staycation* (Staycation) və ya *Mask-have* (Mask-have) kimi dil oyunları (olması lazım olana görə) tapa bilərsiniz. Beləliklə, anqlizmlər dil yaradıcılıq fəaliyyəti həyata keçirildikdə istifadə olunur [15].

2.2 Korona pandemiyası ilə bağlı tibbi lüğət

Pandemiya ilə yanaşı, tibbdən başqa sözlər və terminlər də 2020-ci ildə dilçilərin lüğətinə yol tapacaqdır. *Anti-Covid-Spritze* - Anti-Covid şprisi, *Atenschutzmaske* - tənəffüs maskası və *Fieberzentrum*- qızdırma mərkəzi... və s. sözləri, artıq qeyd edildiyi kimi, neologizm lüğətində axtarıla bilər.

Aşağıdakı tibbi kontekstə aid edilə bilən bəzi neologizmlər göstərilir.

Xəstəliklər və simptomlar üçün adlar – *COVID – 19* -COVID – 19, *Coronafuß* - tac ayağı, *Coronazeh* - tac barmaq, *Covidzeh* - Covid ayaq, *Hyperinflammationssyndrom* - hiperinflamasyon sindromu, *Kawasakisyndrom* - Kawasaki sindromu, *MIS-C*, *PIMS-TS* - MIS-C, PIMS-TS

Tibb müəssisələri – *Abstrichzentrum* - tampon mərkəzi, *Corona -Drive- in* - Corona sürücü, *Drive-in -Test* - sürücü testi, *Fieberambulanz* - qızdırma klinikası.

Virusun saxlanma üsulları – *Containment* - saxlama, *Heimquarantäne* - ev karantini, *Selbstquarantäne* - özünü karantin

Yoluxmuş və yoluxmamış insanlar – *Kontaktperson* - əlaqə adamı, *Superspreader* - super yayıcı, *Virenschleuder* - virus yayıcı

Yayılma və müalicə - *Aeroselübertragung* - aerosol ötürülməsi, *Weaning* – süddən kəsmə

Korona pandemiyası ilə bağlı bir çox tibbi sözlər və texniki terminlər mediada tez-tez istifadə olunur, bunu Korona dövründə onlayn mediadan burada seçilmiş nümunələr açıq şəkildə göstərir.

Covid-19 yeni bir leksikondur. Bu söz ingiliscə “corona üçün CO, virus üçün VI, xəstəlik üçün D və xəstəliyin ilk halının 2019 ili üçün 19” sözünün abreviaturudur. (DWDS Dictionary, 2021), almanca ona coronavirus-disease deyilir. -2019. Virusların Taksonomiyası üzrə Beynəlxalq Komitəsinin koronavirus tədqiqat qrupu bu patogenə Sars-Cov-2 adını verdi, çünki o, 2002/2003-cü illərdə çox sayda insanın ölümünə səbəb olan Sars virusu ilə çox yaxından əlaqəlidir. Robert Koch İnstitutunun məlumatına görə, koronaviruslar ilk dəfə 1960-cı illərin ortalarında aydın şəkildə müəyyən edilib. Nəticədə insanlar və heyvanlar yoluxur. Onlar insanlarda tənəffüs xəstəliklərinə səbəb olur və təhlükədən ölümcül soyuqdəyməyə qədər dəyişə bilər. Bu virus Çinin Uhan şəhərində aşkarlandı (Lungenarzt.den, 30 may 2021).

Beleg “COVID-19: Təcili yardım həkimləri təcili xidmətlərdə qıt resurslarla mübarizə üçün tövsiyələr təqdim edir [başlıq]”. (Deutsches Ärzteblatt, 31 mart 2020-ci il, 1 aprel 2020-ci ildə əldə edilib).

SARS-CoV-2 yeni leksemdir. SARS-CoV-2 ingiliscə “ağır kəskin tənəffüs sindromu coronavirus tip 2” sözünün abreviaturasıdır, alman dilində ağır kəskin tənəffüs sindromu coronavirus type 2 kimi istinad edilir. 2019 və 2020-ci illərdə işə salınan bu ifadə sinonimdir. “Koronavirus” və ya danışıq dilində “korona”.

Beleg - Koronavirus deyilən virusa indi Sars-CoV2 (Sars-CoV2) adı verilib. Onun səbəb olduğu xəstəlik indi Covid-19 adlanır (korona virus xəstəliyindən qaynaqlanır).

Anti-COVID-19 (Anti-COVID-19) şprisi, yeni leksemdir. SARS-CoV-2 virusuna qarşı peyvənd.

(Beleg) Rhein Main Konqres Mərkəzindəki Korona peyvəndi mərkəzi.

Sürü toxunulmazlığı (Herdenimmunität), yəni yeni bir şeydir. “Əhalinin böyük bir hissəsi müvafiq patogenə qarşı davamlı olduqda fərdlərin istifadə etdiyi infeksiyadan qorunma” (DWDS Dictionary, 2021). Bu o deməkdir ki, əksər insanlar xəstəlik riskini azaltmaq üçün patogenlərə qarşı peyvənd olunurlar. Bu ifadə Korona böhranında getdikcə daha çox istifadə olunur, çünki virusa qarşı peyvənd mütləqdir.

(Beleg) Böyük Britaniya və Hollandiya indi sürü toxunulmazlığı (**Herdenimmunität**) yolundan uzaqlaşblar.

Ağız və burun mühafizəsi (Mund-Nasen-Schutz), yeni bir termin olan “üzün aşağı yarısını örtən və virusların yayılmasının qarşısını almaq üçün nəzərdə tutulmuş maska (yunan və ya parçadan hazırlanmış)” (owid.de lüğəti, 2021) Üç hissədən ibarətdir. “ağız, burun və qoruma” sözləri. MTN qısaltılmış söz kimi işlənir. Bu ifadənin digər adları tez-tez cərrahi maska, tibbi ağız-burun maskası, cərrahi maska, tibbi üz maskası və ya hətta gigiyena maskası kimi istifadə olunur. 2020-ci ildə bu ifadə COVID-19 səbəbindən çox istifadə olunur.

(Beleg) – “Metroda səyahət edərkən ağız və burun qoruyucu vasitələrini qıcıqlandıran hər kəs səbirli olmalıdır: BVG yerli nəqliyyatda maska tələbinin “çox aylar” üçün qalacağını güman edir”.

Yeni məna olan tiraj. “Müalicənin aktuallığına və gözlənilən müvəffəqiyyətinə görə xəstələrin təsnifatı” (DWDS Dictionary, 2021). Əvvəlcə sahə xəstəxanalarında hərbi tibdə istifadə edilmişdir. İlk kim xəsarət alıbsa, ona ilk yardım edilib. Tiraj əvvəllər zədənin şiddətinə əsaslanırdı. Bu gün qayda dəyişir: təcili yardım otağında olan və ya vəziyyəti pis olan hər kəs təcili müalicə olunacaq. Qərar bir çox insanın sağ qalması üçün vaxt, material və insanların olmaması ilə bağlıdır.

(Beleg) - Koronavirus müharibəyə bənzər şərait yaradır. İtaliyada ağır xəstəliyə yoluxmuş insanlar mütləq şəkildə sıralanmalıdır. Son çarə kimi tiraj bir çox başqa ölkələri təhdid edə bilər.

Super yayıcılar (der Superspreader) ingilis dilindən götürülmüşdür. Qeyri-adi dərəcədə çox sayda başqa insanlara yoluxduran kimsə; Super yayıcı.

(Beleg) - “Martın 7-də məlum oldu ki, “Kitzloch” après-xizək barında bir barmen yeni koronavirus üçün müsbət test edib. Virus üçün mükəmməl host. Xidmət işçiləri superspreaders olmaq üçün əvvəlcədən müəyyən edilmişdir. Ziyarətçilərlə sıx təmasda olurlar, eynək verirlər, əl sıxırlar, qucaqlaşırırlar, bəlkə də salam kimi yanağından öpürlər. (www.spiegel.de; 26 mart 2020-ci il).

Sürücülük testi (Drive-In-Test).

İngilis dilindən götürülmüş, mobil stansiyadan keçməklə və ya keçməklə SARS-CoV-2 koronavirusu ilə mümkün infeksiyanı yoxlayır.

(Beleg) İndi rayonda 21 tac test stansiyası var. Biz yerində sürücülük testinin (Drive-In-Test) necə işlədiyinə nəzər saldıq.

Təbabətin texniki dilində olan fərdi terminlər çox vaxt ümumi dildə istifadə olunur. Neologizmlərə ilkin texniki terminlər də daxildir, məsələn, Brackt, Veneer və ya PIMS. Digər dillərdən çoxlu borclar və ya yeni birləşmələr və törəmələr də var.

Nəticə: Müşahidələrimizə əsasən, Korona böhranı zamanı alman dilində çoxlu neologizmlər yaranmışdır. Bunlar bəzən COVID-19 kimi yeni yaradılışlar da (yeni leksemlər), proctoring kimi ingilis dilindən və ya triage kimi fransız dilindən alınan və ya yeni mənaları olan artıq mövcud sözlərdir (yeni leksemlər). Xüsusilə, təhlilimizdə qarışıq birləşmələr kimi baxılan bir çox

birləşmələr, məsələn, superspreaders görünür, çünki müxtəlif söz hissələrindən biri xarici söz ola bilər. Korona böhranı zamanı dominant söz “Corona”dır, o, mediada, gündəlik həyatda, həm də texniki dildə üstünlük təşkil edir. Termin tezliyi son dərəcə artmışdır; Coronawelle kimi “Corona” ilə çoxlu birləşmələr də var. Koronadan əvvəlki dövrdə yalnız texniki dildə tanınan tibbi terminlər indi gündəlik dildə də çox tez-tez istifadə olunur. Beləliklə, alman dili neologizmlər hesabına zənginləşmişdir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Beier, R. Englische Fachsprache. Stuttgart: Kohlhammer. 1980, 122 S.
2. Fluck, H-R. Fachsprachen. Utb Fuer Wissenschaft. 1999, 361 S.
3. Gläser, R. Fachtextsorten im Englischen. Thübingen: Gunter Narr Verlag. 1990, 331 S.
4. Hoffmann, L. Kommunikationsmittel- eine Einführung. Berlin: Akademie Verlag. 1983, 499 s.
5. Riha, O. Medizinische Terminologie. Verlag wissenschaftliche Scripten. 2011, 147 S.
6. Roelcke, T. Fachsprachen. Erich Verlag Schmidt. 1999, 244 S.
7. Duden. Alman universal lüğəti. 6-cı, yenidən işlənmiş və genişləndirilmiş nəşr. Dudenverlag, Mannheim/Leipzig/Vyana/Sürix 2007, ISBN 3-411-05506-5, səh.13
8. Alman Dili İnstitutu (2021): Korona böhranında dil haqqında bəyanatlar.
9. Dennis, L. D. (2013). Neologismen in der deutschen Gegenwartssprache. [https://ir.ua.edu/bitstream/handle/123456789/1871/file_1.pdf?sequence=1 &isAllowed=y](https://ir.ua.edu/bitstream/handle/123456789/1871/file_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y) (Zugriffdatum: den 13. März 2021)
10. Dennis, L. D. (2013). Neologismen in der deutschen Gegenwartssprache. [https://ir.ua.edu/bitstream/handle/123456789/1871/file_1.pdf?sequence=1 &isAllowed=y](https://ir.ua.edu/bitstream/handle/123456789/1871/file_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y) (Zugriffdatum: den 13. März 2021)
11. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. 2021. [En ligne]. URL: . (Zugriffdatum: den Juni 2021)
12. Hošková, V. (2011). Neologismen in der deutschen Gegenwartssprache. Vergleichende Analyse der Neologismen aus den Bereichen. Essen, Computer, Politik. https://is.muni.cz/th/pfuej/Bakalarska_prace_Veronika_Hoskova.pdf (Zugriffdatum: den 13. März 2021)
13. Lungenärzte im Netz. (2020). <https://www.lungenaerzte.imnetz.de/krankheiten/covid-19/was-ist-covid-19/> (Zugriffdatum: den 30. März 2021)
14. Neuer Wortschatz rund um die Coronapandemie (2020) <https://www.owid.de/docs/neo/listen/corona.jsp> (Zugriffdatum: den 17. April 2021)
15. Zifonun, G. (2020) Anglizismen in der Coronakrise https://www.idsmannheim.de/fileadmin/aktuell/Coronakrise/zifonun_anglizismenpdf (Zugriffdatum: den 1. April 2021).

Садагат Джумаева

О медицинских терминах в немецком языке в постпандемическую эпоху

Резюме

В статье говорится о медицинских терминах в немецком языке в постпандемическую эпоху. Основываясь на наших наблюдениях, мы можем увидеть множество неологизмов в немецком языке во время коронакризиса. Иногда это новые творения (новые лексемы), такие как COVID-19, заимствования из английского языка, например прокторинг, или французского языка, например сортировка, или уже существующие слова с новыми значениями (новые лексемы). В частности, многие соединения, рассматриваемые в нашем анализе как смешанные соединения, такие как суперраспространители, появляются потому, что одна из разных частей слова может быть иностранным словом. Во время коронакризиса доминирующим словом является «Корона», которое доминирует в средствах массовой информации, повседневной жизни и техническом языке. Частота этого термина значительно возросла; Есть также много комбинаций с «Короной», например, Коронавелле. Медицинские

термины, известные в докоронавирусный период только на техническом языке, сейчас очень часто используются в повседневной речи. Таким образом, можно сделать вывод, что немецкий язык обогащен неологизмами.

Ключевые слова: *словарный состав, неологизм, иностранное слово, новые лексемы, новый смысл, новая форма*

Sadagat Jumayeva

About medical terms in German in the post-pandemic era

Summary

The article talks about medical terms in German in the post-pandemic era. Based on our observations, we can see a lot of neologisms in German during the Corona crisis. These are sometimes new creations (new lexemes) like COVID-19, borrowings from English like proctoring or French like triage, or already existing words with new meanings (new lexemes). In particular, many compounds treated as mixed compounds in our analysis, such as superspreaders, appear because one of the different word parts can be a foreign word. During the corona crisis, the dominant word is "Corona", which dominates the media, everyday life and technical language. The frequency of the term has increased tremendously; There are also many combinations with "Corona", such as Coronawelle. Medical terms known only in technical language in the pre-corona period are now very often used in everyday language. Thus, it can be concluded that the German language is enriched with neologisms.

Key words: *vocabulary, neologism, foreign words, new lexemes, new meaning, new form.*

Çapa tövsiyə edən:

AMEA, Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu

Rəyçilər:

*professor İlham Tahirov
dosent Lalə Qurbanova*